

SILVANA VRANIĆ

U ORGANIZACIJI MATICE HRVATSKE SENJ I SVEUČILIŠNE
KNJIŽNICE RIJEKA ODRŽANO JE 24. SVIBNJA 2002. U IZLOŽBENOJ
DVORANI "GLAGOLJICE" PREDSTAVLJANJE KNJIGE

Akademika MILANA MOGUŠA

SENJSKI RJEČNIK

Prigodno je o knjizi govorila dr. sc. Silvana Vranić, profesor Pedagoškog fakulteta Rijeka

Senjski rječnik akademika Milana Moguša nastajao je u rasponu od 40-ak godina. Naime, prvi je dio ovoga rječnika s namjerom da bude ilustrativan odabir leksika senjskoga govora objavljen u *Senjskome zborniku* 1966. kao integralni dio autorove disertacije, a drugi je dio autor, svjestan da rječnik jednoga strogo neograničena korpusa nikada nije dovršen, priveo kraju 36 godina nakon toga. Tako *Senjski rječnik* obuhvaća 6000 natuknica, otprilike četiri petine više no rječnik u *Senjskome zborniku*.

Autorova je odluka o objavljivanju Rječnika vjerojatno ubrzana činjenicom da potpunijega leksikografski doradenoga čakavskoga rječnika nema, a da su neki od opsežnijih rječnika još u obradi. Ranije je, doduše, objavljeno nešto rječnika pojedinih čakavskih govora, među kojima su najreprezentativniji svakako *Rječnik govora otoka Vrgade* Blaža Jurišića, kasniji Finkin rječnik govora mjesta Sali, izašao u raspravi o *Dugootočkim čakavskim govorima*, ili rječnik širega područja kao što je *Čakavisches Lexicon* Šimunovića i Olescha. Kraj 20. st. donosi desetak opsežnijih rječnika, veći broj aneksnih rječnika uz dijalektološke rasprave, s korpusom ekscerpiranim uglavnom iz ogleđa govora, i nešto manjih rječnika, zapravo popisa riječi, bez obrade ili leksikografski nepotpuno obrađenih.

Stoga je ovaj rječnik, izašao u izdanju HAZU i Matice hrvatske Senj, što ga je uredio akademik Josip Vončina, a recenzirale prof. dr. Iva Lukežić i prof.

dr. Mira Menac-Mihalić, dugo očekivan s velikom radoznalošću svih jezikoslovaca, ponajprije dijalektologa, višestruko dobrodošao.

Akademik Milan Moguš odavno je priznati hrvatski leksikograf. Podsjetimo samo na njegove dvojezične rječnike koje je radio s grupom autora: *Hrvatskosrpsko-engleski rječnik*, *Hrvatskosrpsko-francuski rječnik*, na *Hrvatski čestotni rječnik*, treći takve vrste u hrvatskoj leksikografiji, te na nedavno objavljen minuciozno obrađen *Rječnik Marulićeve Judite*.

Akademik Milan Moguš autor je i voditelj projekta *Čakavski rječnik*, za izradu kojega je nacrt izložio u *Hrvatskome dijalektološkom zborniku*. Metodološka polazišta tamo zacrtane generalne strukture rječnika pratimo i u *Senjskome rječniku*.

Služeći se autorovim iznesenim teorijskim postavkama, smijemo reći da je ovaj rječnik istojezičan jer glava članka (naglašena riječ i gramatička odrednica) i tijelo članka (definicije svih značenja natuknice i rečenične potvrde koje omogućuju kontekstualno nijansiranje semantičkih vrijednosti riječi) pripadaju različitim razinama istoga jezika. Čakavska se natuknica tumači prijevodnim ekvivalentom standardnoga jezika (npr. česta ž cesta) ili leksičkom jedinicom (brík *m* brod s dva jarbola) te je rječnik neminovno djelomice diferencijalan. No, nije i potpuno diferencijalan jer među leksemima ima i onih koji su sasvim podudarni u senjskome i standardnojezičnome leksiku, primjerice brät, riba, bröd.

Danas se znatan dio leksema jednoga govora gubi prijelazom riječi u pasivni sloj, ali i dalje ostaje u svijesti govornika, pa kao takav pripada i suvremenomu govoru. Upravo uključivanje nisko frekventnih leksema, pa i onih koji se u standardu više ne čuvaju ili se ne čuvaju njihova pojedina značenja, smatra autor, potvrđuje da je određeni rječnik dijalekatni. Vrijedi to i za *Senjski rječnik*. On jednako tako uključuje i historizme, primjerice cekin *m* zlatni (venecijanski) novac, zlatnik, ali i lekseme nove civilizacije, tipične za suvremeni govor, za sve generacije i sve društvene slojeve, koji su postali svakodnevnim diskurzom Senjana i potpuno su adaptirani, primjerice derëhtur *m* direktor, aspirîn *m* aspirin (lijek).

Takav pristup uz sinkronijski aspekt opserviranja značajki senjskoga govora omogućava i analizu unutarčakavskoga razvoja jezičnih pojava na različitim razinama, ali i međudijalekatskih interferencija ili utjecaja standarda, primjerice, tÿji, v. tuđi, magazîn *m* skladište, i gamazîn (u govoru najstarijih).

Odabrani korpus, nadalje, teži obuhvatiti sveukupan čovjekov materijalni i duhovni život premda je najzastupljeniji temeljni leksik: ljudsko tijelo i osobine, rodbinski odnosi, kućanstvo, religioznost. Razumljivo, s obzirom na

smještaj Senja, češći su leksemi vezani za ribarstvo i pomorstvo nego za poljodjelstvo, primjerice niz zabilježenih vrsta riba: crnjâkul, câca, lâstavica, ili leksema pomorskoga nazivlja, primjerice fugîsta *m* (ozač na brodu, golêta ž vrsta broda).

Pogleda li se abecedni red kojim se nižu, zapaža se da nema natuknica za fonem /ʒ/, u pismu predstavljenim grafemom *dž*, jer ni u govoru Senja, kao ni u ostalim čakavskim govorima, primarno nema toga fonema. Natuknica je, pak, za /ʃ/, u pismu predstavljenim grafemom *đ*, svega šest i stranoga su podrijetla, primjerice: đardîn, đîr, đîta, đôg. Za posljednju u opisu stoji i uputnica *v. jôg*, a onda se pod tom natuknicom, zasigurno zbog češće uporabe, navodi ekvivalent, kao što i pod natuknicom *tûji* autor upućuje *v. tuđi*, koja dolazi s ekvivalentom *te s* napomenom i *tûji* (u starijih govornika), upozorivši time da je u suvremenome senjskome govoru prevladao poštokavljeni oblik. Određivanjem frekventnosti dviju varijanti jednoga leksema i točnim upućivanjem autor je udovoljio još jednomu složenom zadatku potpunijega leksikografskog opisa.

U Rječniku su zastupljene sve vrste riječi. Za ovu ćemo prigodu prikazati obradu samo nekih. Imenička natuknica sadrži rod, ponekad i broj, a kada je potrebno i vokalske, konsonantske i suprasegmentalne alternacije, odnosno one oblike koji po čemu odstupaju od osnovnoga oblika, primjerice naglasak u G jd. imenice *arbûn* (G^{jd} *arbûnâ*) *m*, *brijač* (G^{jd} *brijačâ*) *m*.

Ako se određeni i neodređeni pridjevi izuzev nastavkom *-i* razlikuju i kojom drugom promjenom, primjerice naglaskom, oba se oblika uglavnom donose pod istom natuknicom: *cêl* i *cêli*, *crljen* i *crljêni*. Oblici *ž*. i *s. r.* dodaju se kada se razlikuju prozodijskim ili kojim drugim obilježjima od oblika *m. r.*, primjerice *břz* (*brzâ*, *brzô*). Tip je čudan (čüdna) zabilježen bez oblika *s. r.* jer je naglasak identičan onomu *ž. r.* i na unutrašnjemu je slogu, a oblik *s. r.* dobit će pridjevi u kojih je on akcenatski različit u odnosu na oblike *ž. r.*, primjerice *grûb* (*grûbâ*, *grûbo*) ili je na dočetnome slogu, kao što potvrđuje pridjev *břz*. Uz tip pridjeva kao što je *kafê prid. smeđ*, boje kave namjesto napomene da nema posebnih oblika za *ž. i s. r.*, autor odabire oprimjerenje kojim pokazuje da je taj oblik jedini: *Kiklja joj je kafê*.

Glagolske su natuknice u infinitivu, a uz njih dolazi i oblik 1. I. jd. prezenta. Uz glagole bez infinitiva u senjskome govoru stoji jukstaponirani oblik, primjerice **gresti*, s napomenom da se oblici rabe samo u prezentu, ili **hodit*, s upozorenjem da ima samo oblike za imperativ. Funkcionira li samo oblik za pojedino lice, on čini glavu članka, kao što je slučaj s oblikom *gîlta*.

Glagoli različita vida pripadaju i različitim natuknicama, npr. akužät (1^{jd} akužân) *gl* najaviti akužu i akužëvät (1^{jd} akužëvan) sa značenjem 'najavljivati akužu'. Prelaznost glagola označena je zamjenicom *koga*, primjerice inšënpjät (1^{jd} inšënpjân) *gl* izluditi (*koga*). Povratni su glagoli u natuknici uz nepovratne: čüvät se uz čüvät, a samostalna su natuknica ako su jedini ili kada nepovratni glagol nije zabilježen: isprüžit se, crljenit se, kãrtat se, ali i kada ta dva tipa glagola nemaju zajedničkoga semema: dopäst *gl* dopasti, zapasti, ali dopäst se *gl* dopasti se, svidjeti se. Glagolske su imenice zastupljene u posebnim natuknicama s novim oprimjerenjem, primjerice češljänje s češljanje.

Brojni augmentativi, deminutivi i pejorativi koji upućuju na tvorbenu vezu s određenom imenicom, pridonose iščitavanju zakonitosti tvorbe riječi u senjskome govoru, primjerice gränä s novim natuknicama grančica, glavina ž velika glava, glavürda ž, pogrdno od glava, maletina ž mlada djevojka (pogrdno).

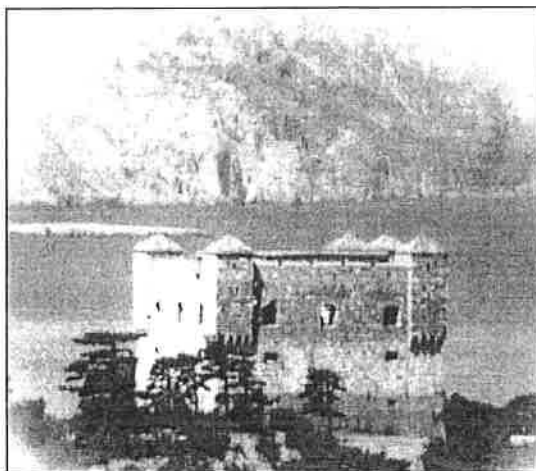
Homonimima autor dodaje superskript: lëto¹ s godina i lëto² s ljeto, godišnje doba, a pripadaju li istozvučnice različitim vrstama riječi glava je članka bez takve oznake. Imaju li homonimi kakav zajednički semem, oba značenja uglavnom donosi pod istu natuknicu s rednim oznakama, primjerice braga ž 1. konop za dizanje i spuštanje tereta 2. količina tereta. Sinonimi dolaze pod istu natuknicu: alëšo i lëšo, ali i s uputnicom: brñut se i brñit se, v. škrbit se, pa škrbīt se dobiva novu natuknicu s ekvivalentom zbog veće frekventnosti toga oblika.

Akademik Milan Moguš kao izvorni govornik poznaje i sintagmatske izraze s odgovarajućim značenjima, te stoga rječnik sadrži i frazeme koji oslikavaju i civilizacijsku dimenziju govora grada pod Nehajem, boldom označene pod temeljnom riječi s novim oprimjerenjima. Temeljna je riječ različite vrste, najčešće imenica izgübīt glävu poginuti pod glävä, döč na âmen doći na kraj, svršetak, pod âmen, ali i glagol ne dät Bögu söli biti škrt pod dät, zamjenica zët kogä pod svojè posvojiti *koga* pod svöj itd. Rječnik bilježi i homografe u odnosu na druge podsustave hrvatskoga jezika, ali drukčijega značenja, primjerice pröč¹ (1^{jd} pröjden) *gl* proći pröč² (1^{jd} pröjden) *gl* poći. Niz unesenih primljenica, ponajprije romanizama, ali i germanizama potpuno adaptiranih u čakavski sustav govori o jezičnim i kulturnim vezama Senja: lavorät (1^{jd} lavorân) *gl* raditi, kantün (G^{jd} kantünä) *m* ugao, kut, badänzug *m* ženski kupaći kostim itd.

Rječnicima pripada i onomastička građa. Među bionimnim je natuknicama u *Senjskome rječniku* više teonima (Jêzuš, Krïstuš, Tröjstvo, Dûh Svëti) te najveći broj osobnih imena, ponajprije muških i ženskih vlastitih imena (Fräna i Fränë, Drägö, Anë) i nadimaka: Jästreb, Mäčka. Među skupnim antroponimima rijetki su etnonimi (Talijân), a ponešto je etnika (Bünjevac, Krivopūčanin, Sënjinja). Abionimne su natuknice uglavnom blagdanska imena (Dûhova, Vazän, Jürjeva) i toponimi, s najzastupljenijim ojkonimima (Abätovo, Armica, Dvoräc nazivi su dijelova Senja).

Već ovaj izbor mogućih komentara o *Senjskome rječniku* akademika Milana Moguša pokazuje da je on ne samo važan doprinos istraživanju leksičke građe govora Senja i drugih jezičnih razina, valoriziranju dijalekatskoga stanja senjskoga govora unutar čakavskoga narječja već i proučavanju utjecaja štokavskoga narječja na taj idiom.

I kao dio budućega rječnika čakavskoga narječja Senjski je rječnik izniman doprinos hrvatskoj dijalektologiji i leksikografiji. Po svojoj temeljitosti i leksikografskoj razradi, skrupuloznom bilježenju akcenata, znalački koristeći znanstvenu akribiju, ovaj rječnik teži biti uzorkom za slične leksikografske pothvate u čakavologiji i uzor ispod kriterija kojega se u pisanju rječnika čakavskih govora više ne može ići. On je istodobno i spomenik jezičnoga i kulturnoga trenutka jer zbog jačega utjecaja standarda ili adstratnih utjecaja prijeti unifikacija na jezičnome planu, a mnogi leksemi, okamenjeni u *Senjskome rječniku*, zbog sporoga, ali neminovnoga nestanka civilizacije u kojoj su egzistirali u svojoj punini, zamiru.

Sl. 1. Uskočka tvrđava Nehaj, u pozadini otok Krk, snimak iz zraka, od istoka

